

AYM'DE YENİ BAŞKAN

MAHKEMENİN YAPISI VE BAŞKANIN ROLÜ

MERT H. AKGÜN

SETA | PERSPEKTİF

MART 2024 · SAYI 393

- AYM'nin işleyişinde başkanın rolü nedir?
- Mahkeme nasıl bir üye profiline sahiptir?
- Yeni Anayasa çerçevesinde AYM'ye ilişkin hangi adımlar atılabilir?

Anayasa Mahkemesi (AYM) Genel Kurulu, görev süresi 17 Nisan'da dolacak olan Zühtü Arslan'ın yerine Kadir Özkaya'yı yeni başkan olarak seçti. Zühtü Arslan bu göreve ilk olarak 2015'te Haşim Kılıç'ın yerine gelmiş, 2019 ve 2023 yıllarında da yeniden seçilmişti. Mahkeme başkanının 4 yıllık görev süresine sahip olduğu göz önüne alındığında Arslan'ın 3 yıl daha görevde kalması beklense de Anayasa gereğince üyelerin görev süresi 12 yıla sınırlandırıldığı için Arslan'ın 2012'de aşlayan üyeliği 17 Nisan'da sona erecek. 30 Mart 2011 ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun gereğince, başkanlık seçiminin görevin sona ereceği tarihten önceki iki ay içinde sonuçlandırılması hükmü nedeniyle aslında 17 Şubat'tan itibaren AYM'de seçim takvimi başlamıştı.

Mahkemenin iç tüzüğü bu iki ay içinde seçimin yapılacağı kesin güne karar verme yetkisini ise başkana bırakmaktadır. Bu doğrultuda mevcut Başkan Zühtü Arslan seçim tarihini 21 Mart olarak belirledi. Yapılan seçimde Özkaya 15 üyenin 9'unun oyunu olarak başkan seçilirken kalan 6 oy ise diğer aday Yu-

suf Şevki Hakyemez'in oldu.¹ Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından atanıp Mahkeme başkanlığına seçilen ilk üye olma özelliği taşıyan Özkaya'nın görev süresi 22 Aralık 2026'da sona ereceğinden, AYM'de 2026 sonlarında yeni bir başkanlık seçimi daha yaşanacaktır.

AYM başkanlık seçimlerinin kamuoyu tarafından da yakından izlenmesinin iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi her ne kadar bir yargı mercii olsa da üstlendiği fonksiyon AYM'yi diğer mahkemelerden ve yüksek yargı organlarından ayırmaktadır. Mahkeme norm denetimi işleviyle devletin iki temel ve demokratik erkinin yani yasama ve yürütme organlarının düzenlemelerini iptal etme gücüne sahiptir. Bu yönüyle AYM bir çeşit yasama iktidarını kullanan ya da bu yetkiye ortak olan bir organ rolündedir. Yine siyasi partiler hakkında açılan kapatma davalarına bakmak ve üst düzey devlet yetkililerini Yüce Divan sıfatıyla yargılamak Mahkemenin diğer önemli görevleri arasında yer almaktadır. Bu klasik işlevlerinin yanında 2010

¹ "Anayasa Mahkemesi Başkanlığına Kadir Özkaya Seçildi", Anadolu Ajansı, 21 Mart 2024.

MERT H. AKGÜN

Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde almış, yüksek lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü'nde "2017 Anayasa Değişiklikleri Sonrası TBMM'nin Yürütmeyi Denetim Araçları" başlıklı tez çalışmasıyla tamamlamıştır. Doktora çalışmalarına Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümünde devam etmektedir. Araştırma alanları arasında hükümet sistemleri, yeni anayasa çalışmaları, demokratikleşme, yasama faaliyetleri, yargı reformu ve insan hakları yer almaktadır.

değişikliği ile AYM'ye bireysel başvuru yolunun getirilmesi, Mahkemenin temel hak ve özgürlüklerle ilgili özellikle yargı erki üzerinde tayin edici bir etkiye kavuşmasını sağlamıştır.

Başkanlık seçimini önemli kılan bir diğer husus ise AYM'nin başkan odaklı bir işleyişe sahip olmasıdır. Mahkeme başkanlığı sadece temsili değil aynı zamanda idari ve yargısal anlamda önemli bir görev niteliği taşımaktadır.

Bununla birlikte AYM'nin son aylarda bazı bireysel başvuru kararları, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin düzenleme alanına ilişkin daraltıcı içtihadı ve HDP'nin kapatılması davası sebebiyle siyasetin odağında yer alması, başkanlık seçimlerinin medyada geniş yer bulmasına yol açmıştır. Bu noktada Mahkemenin yapısı, üye kompozisyonu ve işleyişinin ardından başkanın bu yapı içerisinde oynadığı rolü incelemek isabetli olacaktır.

MAHKEMENİN YAPISI

AYM'nin bugünkü yapısı büyük ölçüde 2010 Anayasa değişikliği, sonrasında kabul edilen 6216 sayılı Kanun ve yeni İçtüzük ile oluşturuldu. 2017 Anayasa değişikliği ile askeri yargı kaldırıldığı için buradan gelen iki üyelik kalktı ve Mahkemenin üye sayısı 17'den 15'e düştü. Bugün Mahkeme, 1'i başkan 2'si başkanvekili ve 13'ü üye olmak üzere 15 üyelik bir Genel Kurul; bireysel başvurular hakkında karar veren 2 bölüm ve bu bölümlere bağlı olarak bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemelerini yapan 6 komisyondan meydana gelmektedir.

Kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin iptal istemleri, siyasi partilerin kapatma davaları ve Yüce Divan yargılamaları Genel Kurulda kesin olarak karara bağlanmaktadır. Mahkemenin başkanı ve başkanvekillerinin seçimi, İçtüzük'ün kabul edilmesi, üyelerin disiplin ve cezai sorumluluğunun işletilmesi de Genel Kurulun yetkileri arasındadır.

AYM'nin en yüksek yetkili organı olan Genel Kurul, kararlarını kural olarak toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla (yani tüm üyeler katılmışsa en

az sekiz üyenin oyuyla) alır. Anayasa değişikliklerinin iptali, siyasi partilerin kapatılması ya da devlet yardımından yoksun bırakılması içinse karar verilebilmesi adına toplantıya katılan üyelerin 2/3 oranında oy çokluğu (yani tüm üyeler katılmışsa on üyenin oyu) aranır.

Mahkemenin 15 üyesinin 12'si cumhurbaşkanı, 3'ü ise Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından on iki yıl görev yapmak üzere seçilir. 2010 değişikliği öncesi AYM üyelerinin tamamı cumhurbaşkanı tarafından seçilirken, bu değişiklikle (1961 Anayasası'ndan sonra ilk kez) TBMM'ye üye seçme imkanı getirilmiştir.

Üyeler on iki yıl süreyle ve en fazla 65 yaşına kadar görev yapabilmektedir. Mevcut üye kompozisyonuna ilişkin önemli bir husus da üyelerin çoğunluğunun hukuk formasyonuna sahip olmayan isimlerden oluşmasıdır. Mahkemenin günün sonunda yargısal bir fonksiyon yerine getirdiği ve Yüce Divan sıfatıyla ceza yargılaması gerçekleştirdiği dikkate alınırsa yetkin ve hukuk kökenli üye sayısının artırılması isabetli olacaktır. Nitekim karşılaştırmalı hukuk yönünden yapılacak incelemeler bu tespiti teyit edecektir. Örneğin yüce divan görevini anayasa mahkemesine tevdi eden İtalya'da ve yüce divan vazifesi bulunmasa da Almanya'da bu mahkemeler bütünüyle hukukçulardan teşekkül ettirilmiştir.²

AYM'nin yargı organı içindeki özgün yeri, siyasi ve sosyoekonomik meselelerle yakından ilişkisi düşünüldüğünde diğer disiplinlerden gelen belli sayıda üyeye yer verilmesi olumlu olmakla birlikte³ nitelikli çoğunluğun hukukçu üyelerden oluşması elzemdir. Türk anayasa hukuku doktrininde de karşılaştırmalı hukukla uyumlu olarak bu doğrultuda neredeyse bir konsensüs bulunduğu görülmektedir.

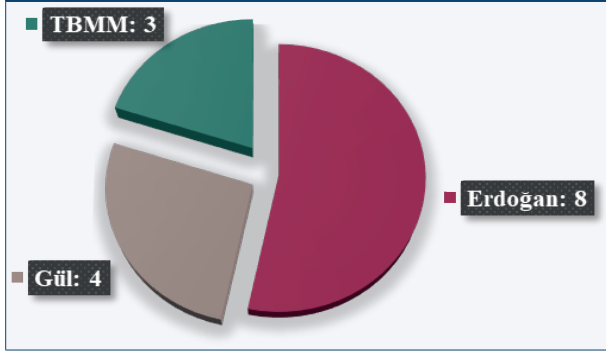
2 Bahri Öztürk, "Bir Ceza Mahkemesi Olarak Anayasa Mahkemesi 'Yüce Divan'", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 12, (1995), s. 64; "Justices of the Federal Constitutional Court", Bundesverfassungsgericht, https://www.bundesverfassungsgericht.de/EN/Richter/richter_node.html, (Erişim tarihi: 22 Mart 2024).

3 Levent Gönenç, *Yasaların Anayasaya Uygunluğunun Denetimi ve Anayasa Yargısı*, (TEPAV, Ankara: 2010), s. 22.

TABLO 1. ANAYASA MAHKEMESİ ÜYELERİ

	Adı	Görevi	Görev başlangıcı	Görev bitişi	Kontenjan	Seçen
1.	Kadir Özkaya	Başkan	22.12.2014	22.12.2026	Danıştay	Recep Tayyip Erdoğan
2.	Hasan Tahsin Gökcan	Başkanvekili	24.3.2014	24.3.2026	Yargıtay	Abdullah Gül
3.	Zühtü Arslan	Üye	17.4.2012	17.4.2024	Yükseköğretim Kurulu	Abdullah Gül
4.	Engin Yıldırım	Üye	15.4.2010	9.2.2031	Yükseköğretim Kurulu	Abdullah Gül
5.	Muhammed Emin Kuz	Üye	14.3.2013	12.5.2024	Üst Düzey Yönetici	Abdullah Gül
6.	Rıdvan Güleç	Üye	17.3.2015	17.3.2027	Sayıştay	TBMM
7.	Recai Akyel	Üye	29.8.2016	29.8.2028	Üst Düzey Yönetici	Recep Tayyip Erdoğan
8.	Yusuf Şevki Hakyemez	Üye	20.9.2016	20.9.2028	Yükseköğretim Kurulu	Recep Tayyip Erdoğan
9.	Yıldız Seferinoğlu	Üye	25.1.2019	25.1.2031	Üst Düzey Yönetici	Recep Tayyip Erdoğan
10.	Selahaddin Menteş	Üye	8.7.2019	8.7.2031	Üst Düzey Yönetici	Recep Tayyip Erdoğan
11.	Basri Bağcı	Üye	6.4.2020	6.4.2032	Yargıtay	Recep Tayyip Erdoğan
12.	İrfan Fidan	Üye	25.01.2022	25.01.2034	Yargıtay	Recep Tayyip Erdoğan
13.	Kenan Yaşar	Üye	1.2.2022	1.2.2034	Avukat	TBMM
14.	Muhterem İnce	Üye	17.10.2022	17.10.2034	Sayıştay	TBMM
15.	Yılmaz Akçil	Üye	30.1.2024	16.8.2033	Danıştay	Recep Tayyip Erdoğan

GRAFİK 1. SEÇEN ORGAN VE KİŞİYE GÖRE AYM'DEKİ MEVCUT ÜYE DAĞILIMI

Grafik 1'de görüleceği üzere halihazırdaki AYM üyelerinin 8'i Recep Tayyip Erdoğan, 4'ü Abdullah Gül ve 3'ü TBMM çoğunluğu tarafından seçilmiştir. Önümüzdeki Nisan ve Mayıs aylarında Abdullah Gül'ün seçtiği Zühtü Arslan ve Emin Kuz'dan boşalacak üyeliklere Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından yeni üyeler seçilecektir. Yine Gül tarafından atanmış 2 üyeden Hasan Tahsin Gökcan'ın görev süresi 2026'da bitecekken Engin Yıldırım 2010 Anayasa değişikliğinden önce atandığı için on iki yıl görev süresi sınırına tabi olmadan 2031'e kadar görev yapabilecektir.

BAŞKANIN MAHKEMEDEKİ ROLÜ

AYM'nin işleyişinde Mahkeme başkanının önemli bir ağırlığı vardır. Mahkeme başkanı kurumun başı sıfatıyla temsili görevlere sahip olmasının yanında AYM'nin yargısal fonksiyonu üzerinde etkili olan kritik bazı yetkilere de sahiptir. Bunlar arasında yer alan Genel Kurul ve bölümlerin gündemini belirleme yetkisi başkana zaman zaman ülke siyasetine bile tesir etme imkanı sunabilir. Mahkemenin önündeki davaları ne zaman görüşüp karara bağlayacağına kural olarak başkan karar verir. Dolayısıyla bazı dosyaları öne çekerek daha hızlı sonuçlanmasını sağlayabilir veya bazı dosyaları bekletebilir. Bu iptal ve parti kapatma davalarının yanında bireysel başvurular için de geçerlidir. Ayrıca salt çoğunlukla karara bağlanan işlerde oyların eşitliği halinde karar başkanın oy kullandığı yönde verilmiş olur.

Başkana Kanun ve İçtüzük ile verilen diğer yetkiler şu şekilde sıralanabilir:

- İçtüzük'te değişiklik yapılması başkan veya en az üç üye tarafından istenebilir.
- Mahkemenin idari işleyişini yönetir.
- Genel sekreteri, genel sekreter yardımcılarını, başraportörleri ve raportörleri görevlendirir ve görevden alır.
- Genel Kurul gündemindeki dava ve başvurularda dosyanın ilk ve esas incelemesini yapacak raportörü tayin eder. Raportörün hazırlayacağı raporla Anayasa'ya aykırılık iddialarını değerlendirdiği ve hatta gerektiğinde karar taslağını da yazdığı göz önüne alındığında raportör görevlendirme yetkisinin AYM kararları üzerindeki önemi takdir edilecektir. Ayrıca dosyaların raporlamasının ne kadar süre içinde tamamlanacağı ve ek süre verilmesi de başkanın uhdesindedir.
- Mahkeme yönetmeliklerini onaylar.
- Harcamaların Mahkeme bütçesine uygunluğunu denetler.
- Bölümlerden birinin fiili ya da hukuki imkansızlık nedeniyle toplanamaması halinde diğer bölümden üye görevlendirir.
- Bölüm başkanlarının da görüşlerini alarak bireysel başvurunun işleyiş ve organizasyonuna ilişkin düzenlemeler yapar.
- Mahkeme personelinin atamasını yapar.
- Bölümlerde görev alacak başkanvekilleri dışındaki üyeleri belirler.

SONUÇ

AYM tabiatı gereği siyasi sonuçlar doğuran ve siyasetin gündeminde yer alan bir yüksek yargı merciidir. Türkiye'de de hemen her dönem kararlarıyla siyaset

kurumu tarafından tartışılmıştır. Önümüzdeki haftalarda da bunun özellikle bireysel başvuru neticesinde verilen kararların sonuçları bakımından 6216 sayılı Kanun'da yapılması beklenen değişiklikler ekseninde süreceği öngörülebilir. Yapılacak herhangi bir düzenlemede AYM'nin anayasal özgürlükleri koruma işlevinin etkinliği ile bireysel başvuru yolunun ikincilliği ilkelere bağdaştırmak temel öncelik olmalıdır.

Öte yandan Mahkemenin artık yönetilmesi güç hale gelen bireysel başvuru yolundaki iş yükü, çözüm bekleyen konular arasındadır. İş yükünün büyük bölümünden tek başına sorumlu olan makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin⁴ ortadan kaldırılması için Sekizinci Yargı Paketi'ndeki Tazminat Komisyonuna ilişkin düzenlemeler önemli bir adım olarak kabul edilebilir. Ancak nihai çarenin ihlalin kaynağında engellenmesi olduğu unutulmamalıdır. Bu çerçevede hem ceza hem de hukuk yargısını daha etkin bir konuma taşıyacak yeni reformlara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Ayrıca AYM'nin bireysel başvuru yükünü kontrol altında tutmasını sağlamak üzere üye ve bölüm sayısını artırmak gibi yapısal reformlar da önerilebilir. Ancak bu sonucusu anayasa değişikliği gerektirdiği için Türkiye gündemine yeniden giren yeni anayasa çalışmalarının bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

Yeni anayasa kapsamında bir kısmı anayasa hukuku alanında ihtisas kazanmış yetkin hukukçu üyelerin Mahkemenin üye profilinde nitelikli çoğunluğu oluşturduğu, demokratik meşruiyetin tahkim edildiği, seçilen üye sayısı bakımından yeni hükümet sisteminin ruhunu gözetecek şekilde TBMM ile cumhurbaşkanı arasında makul bir dengenin tesis edildiği ve Parlamento'nun üye seçiminin basit değil nitelikli çoğunlukla gerçekleştirildiği bir AYM tasarımı öngörülebilir.

⁴ Makul sürede yargılanma hakkına ilişkin ihlaller Mahkemenin hükmettiği toplam ihlal kararlarının yüzde 76'sını oluşturmaktadır. Bkz. "Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012-31/12/2023)", T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, https://www.anayasa.gov.tr/media/9152/bb_2023_tr_son.pdf, (Erişim tarihi: 22 Mart 2024).

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://www.instagram.com/setavakfi)